

«РОДИННО-ОБРЯДОВА ТВОРЧІСТЬ»

План

1. Система похоронних обрядів.
2. Голосіння та їх жанрові різновиди.

«**Голосіння** — це імпровізаційні поетичні твори, пов'язані з похоронним обрядом або проводами в рекрути. В залежності від цього розрізняється два види голосінь: *похоронні і рекрутські*» (Михайло Стельмах)

«Найдавнішими і найбільш розвиненими є **поховальні голосіння**, які і досі втримуються у сільському побуті. **Голосіннями** називають імпровізаційні співи, виконувані жінками (дуже рідко — чоловіками) під час похоронних та поминальних обрядів. Назва «голосіння» поширена не скрізь, вона закріпилася у науковій фольклористиці. Зараз голосіння зберігаються виключно як жалібний спів-тужіння, їх наспіви складаються із музичних інтонацій, з мовно-музичних рецитацій та мовно-шумових явищ (плач, стогін, зойки)...

Текст голосінь, як і наспів, завжди імпровізується, він складається із звертань до померлого, якого кличуть, просять пробудитися, не залишати живих; линуть скарги на долю; малюються розпачливі картини «тісної, невидної хатки», рясніють прохання «вставати», озватися.

Голосіння — своєрідний жанр, що не має аналогів у фольклорі. Усі особливості голосінь склалися під впливом їх незвичайної функції, а також викликаються спонтанним характером дуже сильних негативних емоцій. Текст голосінь не має віршової форми, але він все ж дуже близький до розміреної ритмізованої мови» (Анатолій Іваницький) [29, с. 129—130].

«Замикають ряд родинно-обрядової творчості **народні голосіння**. Цей жанр — унікальне фольклорне явище. Не дивлячись на те, що в їх творенні брало участь багато людей (в основному жіноцтво), вони зберігають структурну стабільність. Голосіння — жанр *епічний*, особливо в тій частині, що присвячена возвеличенню добрих справ померлого. Вислів жалю за покійником має переважно *ліричну тональність*» (Степан Мишанич) [41,

«Українські **голосіння** — це високохудожні твори *ліричного характеру*, в які рідко потрапляють епічно-описові картини. Вони вводять нас у світ тяжких переживань, у світ неутішного горя» (Михайло Стельмах) [75, с. 123].

«**Голосіння** — це словесно-поетичні твори, які виконуються над покійником у період між його смертю та похороном (в час смерті, покладення в труну, прощання в хаті, під час виносу з оселі, прощання з селом, останнє прощання перед похованням); виконання яких періодично потворюється в час поминок чи свят вшанування духів померлих» (Мар'яна Лановик, Зоряна Лановик) [43, с. 229].

«**Мелодія голосіння** — це одноманітне варіювання одного розтяжного мотиву, під який підходять довгі й коротші вірші... З ритмічного погляду голосільні мелодії мають форму вільного речитативу; це співана декламація... Голосіння — це в значній часті імпровізація, що вимагає деякого підготування, гарного вислову і навіть поетичного дару» (Філарет Колесса) [78, с. 151].

«Як похоронні, так і рекрутські голосіння мають переважно *речитативну форму*. Речитатив голосінь іще вільніший, менше зв'язаний з особливостями строфічної форми, аніж в думках. Цією гнучкістю будови й розміру визначається більша можливість для імпровізації» (Михайло Стельмах) [75, с. 125].

«**Мова поетичних віршових голосінь так само, як і мова дум та обрядових, історичних й інших пісень старшої верстви, значно здіймається над рівнем щоденної розмовної мови: це урочиста, піднесена, пестлива й патетична мова, вироблена довгими віками розвитку пісенної творчості. Голосіння відзначаються високорозвиненим поетичним стилем із великим засобом висловів, особливих зворотів, епітетів, порівнянь і метафор, з котрих впливає буйно розвинений паралелізм і символіка**» (Філарет Колесса) [78, с. 151].

«Головні мотиви голосіння в нинішнім його вигляді можна намітити такі:

Заклич до небіжчика (небіжчиці), в формах ласкавих, ніжних, заразом можлива енергійна і усильна, щоб заставити себе почути.

Вирази жалю і болю з приводу смерті — «лемент».

Поклик «не вмирати», вернутись, устати, подивитись, промовити.

Докори за те, що небіжчик сиротить рідних, кидає господарство.

Докори попереднім одшедшим, що вони покликали, перевабили до себе покійного.

Образ сумного стану небіжчика в його новій домовині і контраст покиненого життя.

Образ сумного стану покинутих без нього і контраст страченого життя.

Побоювання, що без небіжчика його рідні не тільки не даватимуть собі ради з домом і господарством, але будуть безборонні супроти кривд чужих.

Вирази відчаю: краще було не родити дітей, ніж стратити; краще не жити без померлого (-ої).

Прошення прибути хоч на коротко, на побачення, на розмову, і запити, коли чекати, звідки виглядати?

Вирази резігнації: неможливість побачитись, прибути, промовити; неможливість що-небудь передати, як-небудь зв'язатись живим з небіжчиками.

Запити до природи, до садів, до птахів, чи вони не бачили небіжчика і не можуть щось від нього передати?

Образи-контрасти подружжя і смерті.

Образи-порівняння: зламане дерево, відірване від гілки яблуко і т. д.

Прошення до старших одшедших: прийняти і упокоїти новоодшедшого (одшедшої).

Надії побачення» (Михайло Грушевський)

«Інша класифікація належить **Ф. Колессі**, який **мотиви похоронних голосінь** розділяє на дві групи: 1) мотиви, пов'язані з архаїчними віруваннями та культами; 2) мотиви, не пов'язані із давніми міфологічними уявленнями (пізніші за походженням). До першої групи Ф. Колесса відносить десять найдавніших мотивів, які властиві поховальній творчості усіх східних слов'ян:

1)будження покійника;

2)запити, чого загнувався, хто й чим його образив, та просьба, щоб дав себе переблагати, щоб обізвався хоч одним словом;

3)величання покійника найкращими епітетами, перебільшеними похвалами й пестливими висловами;

4)опис гробу як підземної хати без вікон і дверей...;

5)зображення похоронів парубка й дівчини як весілля, що вказує на обрядове одруження по смерті;

6)поздоровлення, просьби й доручення, які передають через небіжчика для свояків і знайомих на тому світі (це вказує на первісне уявлення другого світу без поділу на місця нагороди й кари);

7)опис похоронів як виряджання покійника в далеку дорогу, в незнану країну (в цьому мотиві добачає І. Спенсер ремінісценції, згадки з мандрівки народів; умерлий начебто вертається до країни предків);

8)закликування й дождання покійника в гості та приготування гостини, що стоїть, очевидно, у зв'язку з обрядовим годуванням небіжчиків із нагоди великих свят (Різдва, Великодня) і поминальних празників, коли примітивна первісна уява дійсно відчуває присутність покійників;

9)мертві зображені птахами, що відлітають у вирій, у другий світ; птахи виступають у ролі післанців, посередників між світом живих і мертвих. Символіка птахів, так буйно розвинена в голосіннях, має глибші основи в давньому віруванні про втілення душі у пташачій подобі;

10)персоніфікування долі як окремої істоти: вона вроджена по матері, неминуха, необхідна, її народні вірування подекуди ототожнюють із душею предка; це дає підставу зближати «долю» із староруськими демонами маністичного походження (від померлих предків) — Родом і Рожаницями...

Вокрему групу Ф. Колесса виділяє мотиви голосінь, що не пов'язані з віруваннями, а є висловленням жалю, розпачу, сирітства, виявів пошани та любові до покійника. До них дослідник зараховує такі, як оплакування його тіла, його «слідочків»; оспівування любові й самопожертви батька-маєтрі, яких ніким і нічим заступити; вказування на вічну розлуку; зображення у те-

мних барвах гіркої долі безпомічної вдови і сироти, що сама бажає собі смерті. Такі загальнолюдські мотиви є менш давніми за походженням, але теж творять традиційні формули» [43, с. 231—232].

«...Голосіння так само, як і всі інші роди давньої обрядової поезії, спершу мали характер **магічних формул заговорювання й заклинання**; в них проглядає прадавня віра в магічну силу слова й обрядового акту» (Філарет Колесса) [78, с. 151].

«Між похоронними і рекрутськими голосіннями було чимало спільного, але було й відмінне, а саме: солдатські плачі виникли в пізніший період, і в них немає елементів магічного тлумачення чи антропоморфізму. За рекрутом тужили його рідні, а сам рекрут не голосив, хоч текст голосіння містив монологи від його імені» (Михайло Грицай) [15, с. 59].

«...Хоч вся практика похорону глибоко пересякла магічномістичним елементом, котрий зберігається і нині ще не раз дуже пильно, в формах незвичайно архаїчних, — саме **голосіння** вже дуже значно вийшло з магічного світогляду. Відігравши свою велику роллю в розвії ліричної пісні, в її початках, голосіння в тій нинішній стадії, котрій його бачимо у нас, уже саме стоїть під впливами високо розвиненої лірики. *Між піснею і плачем існує тісна зв'язь*, обопільні запозичення, переходя, обміна поетичними образами і символікою; се до певної міри може рахуватись наслідком різності наших записів, але почалось воно, очевидно, давно — як тільки лірична пісня, особливо жіноча, стала розвиватись. Мотиви розлуки, жалю, туги, любові, спільні обом категоріям, потворили певні переходи між голосіннями і піснями і увели голосіння властиво в круг ліричної поезії як її частину, відмінну тільки певними традиційними формами і присутністю певних постійних «загальних місць» (Михайло Грушевський) [16, с. 151—152].